

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ปริทัศน์หนังสือ (Book Review)
" วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์ "

ผู้แต่ง : พิชฐ แสงทอง

ปีที่พิมพ์ : 2559

จำนวนหน้า : 280 หน้า

ราคา : 260 บาท

อนุวัฒน์ มากชูชาติ
นิสิตปริญญาโท
สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยทักษิณ

ปริทัศน์หนังสือ: วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์

เกริ่นนำ

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นวรรณกรรมที่บันทึกวิถีชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ การศึกษาความหมาย ความเป็นมา พัฒนาการด้านต่างๆ และแนวทางวิเคราะห์ วรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการเลือกอ่านวรรณกรรมท้องถิ่นได้อย่างเข้าใจ หนังสือ วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์: ภาพรวมของวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นผลงานที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง แห่งสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รวบรวมจากบทความที่ผู้เขียนเคยตีพิมพ์ในวารสารและนิตยสารต่างๆ เช่น นิตยสาร เนชั่นสุดสัปดาห์ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ - จุดประกายวรรณกรรม นิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ วารสารศิลปวัฒนธรรม วารสารวัฒนธรรมไทย ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และบางส่วนเป็นบทความวิจัยที่ผู้เขียนเคยนำเสนอในที่ประชุมทางวิชาการต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ถึงปัจจุบัน ทั้งหมดนี้เมื่อนำมารวบรวมทำให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์ โดยการสำรวจและวิเคราะห์เชิงลึก นอกจากนั้นผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์แนวใหม่ ๆ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการเริ่มต้นจุดประกายให้ผู้อ่าน นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษา ให้สืบทอดและต่อยอดการศึกษา วรรณกรรมท้องถิ่นไม่ให้หยุดนิ่ง ในมิติที่ลึกซึ้งและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สาระสำคัญ

หนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์เล่มนี้ แบ่งออกเป็น 10 บท มีเนื้อหาแต่ละบทดังนี้

บทที่ 1 วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา: สังเขปความเป็นมา ผู้เขียนได้กล่าวถึงคำนิยามของวรรณกรรมท้องถิ่น ที่ยังไม่มีคำนิยามใดเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เนื่องจากความหลากหลายของวรรณกรรมท้องถิ่น และขอบข่ายของ

การประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น” ยังมีขอบข่ายที่กว้างขวางกินไปถึงวรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ ทำให้มีนักวิชาการใช้เกณฑ์ต่างๆ ในการจำแนก แต่ทั้งหมดนั้นก็ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานที่ว่าวรรณกรรมเหล่านั้นต้องอยู่ในขอบข่ายทางวัฒนธรรมเดียวกัน มีความคล้ายคลึงกัน ทั้งด้านภาษา คติความเชื่อ เป็นต้น ผู้เขียนนำเสนอการให้คำนิยามวรรณกรรมท้องถิ่นของนักวิชาการต่างๆ อย่างเช่น ประคอง นิมมานเหมินท์ เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดหรือแพร่กระจายระหว่างกลุ่มชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ผู้เล่าหรือผู้เขียนเป็นคนในท้องถิ่น เล่าหรือเขียนให้คนในท้องถิ่นของตนฟังหรืออ่าน วรรณกรรมท้องถิ่นมีขอบเขตรวมไปถึงวรรณกรรมมุขปาฐะหรือวรรณกรรมที่ถ่ายทอดและแพร่กระจายผ่านการบอกเล่าด้วยปาก ผู้รับรับด้วยการฟัง ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และที่เป็นวรรณคดีลายลักษณ์ที่เขียนขึ้นบนใบลาน สมุดข่อย สมุดสา ผิวน้ำไผ่ หรือกระดาษเป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ อาจได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของงานพิมพ์สมัยใหม่ ส่วนในมุมมองของ สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ ใช้ข้อบ่งชี้ถึงความเป็นท้องถิ่นว่าผู้เขียนต้องเป็นคนในท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงต้องเขียน แปล หรือแปลงโดยคนภาคใต้ ผู้เสพวรรณกรรมก็ควรจะเป็นคนในท้องถิ่น ด้วยเหตุดังนี้ บริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นจึงต้องสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างชัดเจน ข้อจำแนกเช่นนี้ ทำให้เห็นว่า หากวรรณกรรมใดแม้จะแพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นใด แต่หากตัวบทวรรณกรรมเป็นตัวบทจากท้องถิ่นอื่น ไม่มีกลืนอายุทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ อยู่เลย ก็ไม่สามารถจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นนั้น ในส่วนของพัฒนาการของการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้เขียนเสนอว่าความเฟื่องฟูในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเห็นได้ชัดที่สุดในช่วงศตวรรษ 2520 เช่น วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูภูเก็ต และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (มหาวิทยาลัยทักษิณในปัจจุบัน)

บทที่ 2 พัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม กับความเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมภาคใต้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงพัฒนาการของภาคใต้สมัยใหม่ โดยแบ่งช่วงยุคออกเป็น 3 ยุคสำคัญด้วยกัน ดังนี้

1) ยุคสังคมเกษตรแบบเปิด ซึ่งอยู่ช่วงเวลาก่อนศตวรรษ 2470 กล่าวถึงชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือกสิกรรมแบบเปิดซึ่งติดต่อสัมพันธ์กับนักเดินเรือและพ่อค้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ผู้เขียนเสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนได้กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองนครศรีธรรมราชที่เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา และบทบาทของผู้ปกครองเมืองจะได้รับการกล่าวขวัญในแง่ของผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนามากกว่าด้านการเมืองและการทหาร จึงได้สะท้อนออกมาเป็นเอกลักษณ์สำคัญของวรรณกรรมภาคใต้ประการหนึ่ง คือ “ไม่พบว่ามีบทประณามพจน์ของวรรณกรรมเรื่องใดที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ความยิ่งใหญ่ของเมืองและความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์หรือเจ้าเมือง ไม่อิงอยู่กับหลักคำสอนและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แต่จะเป็นบทประณามพจน์กล่าวถึงพระพุทธเจ้า พระรัตนตรัย ฆีบรรพบุรุษ ครูหมอ พ่อแม่ และครูอาจารย์เสียมากกว่า” ระบบกลปนา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับวัด งานวรรณกรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น การตกนรก การขึ้นสวรรค์ การไปเกิดในโลกพระศรีอารีย ทำให้วรรณกรรมภาคใต้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนาอย่างแยกไม่ออก ในส่วนของการสร้างสรรค์วรรณกรรม ผู้คนในภาคใต้นิยมคัดลอกลงหนังสือชุดต่อๆ กันมาจนเกิดเป็นต้นฉบับเฉพาะถิ่นขึ้นมาหลายฉบับ จากต้นฉบับวรรณกรรม เรื่อง “ปรมัตถ์คำกาพย์” วรรณกรรมเหล่านี้ถูกเคลื่อนย้ายไปสู่เมืองหลวง และได้เผยแพร่กลับเข้าสู่ชุมชนภาคใต้ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ปลูกฝังวัฒนธรรมส่วนกลางโดยให้เรียนภาษาไทยกลางขึ้นในกลุ่มทะเลสาบ ส่งผลให้วรรณกรรมประเภท “หนังสือวัดเกาะ” เข้ามาสู่ชุมชนภาคใต้ กลายเป็นวรรณกรรมยอดนิยมของชาวนาผู้เรียนรู้หนังสือในวัด การสวดและการขับกลอนซึ่งเคยใช้วรรณกรรมหนังสือชุดในท้องถิ่น เปลี่ยนมาเป็นวรรณกรรมหนังสือเล่มของ

สุนทรภู่และกวีภาคกลางคนอื่นๆ กวีในท้องถิ่นจึงเริ่มให้ความสำคัญกับ
ประณามพจน์ที่เน้นชื่นชมความอลังการของเมืองและบุญญาบารมีของ
พระมหากษัตริย์ ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจสังคม
ระหว่างชุมชนภาคใต้กับรัฐที่อำนาจรัฐได้พยายามครอบงำสำนักของผู้คนใน
ชุมชนได้อย่างกระชับแน่นเพิ่มขึ้นตามลำดับ จนนำไปสู่กระบวนการใช้
วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังสำนึกทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ
2470 เป็นต้นมา

2) ยุคการเปลี่ยนผ่าน (ทศวรรษ 2470-2500) ผู้เขียนกล่าวว่าการเปลี่ยน
ผ่านต้องอาศัยระยะเวลาหรือการสะสมทางปริมาณก่อนจะเกิดผลทาง
คุณภาพที่สามารถอธิบายได้ว่า โครงสร้างของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นได้
เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ซึ่งในทางทฤษฎีเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะส่งผลแก่กัน
ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจกับโครงสร้างส่วนบน
หรือโครงสร้างทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้น
โดยเฉพาะทางด้านการคมนาคมสื่อสารและการจัดการศึกษาตามแบบตะวันตก
ทำให้มีผู้อ่านออกเขียนได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้หนังสือที่พิมพ์ในกรุงเทพฯ โดย
เฉพาะหนังสือวัดเกาะ ได้แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนลุ่มทะเลสาบอย่างรวดเร็ว
และกว้างขวาง มีการคัดลอกหรือดัดแปลงวรรณกรรมจากหนังสือวัดเกาะ
สำหรับการอ่านและการสวด นำไปใช้เพื่อการละเล่น เช่น หนังสือละอู เกิดการ
ผสมผสานอย่างลงตัวระหว่างวรรณกรรมมุขปาฐะกับวรรณกรรมลายลักษณ์
นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือการกลายเป็นวรรณกรรมประเภท
ตัวพิมพ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา จึงมีการพิมพ์หนังสือที่เขียนโดย
นักประพันธ์ในชุมชนเพื่อจำหน่าย มีการแบ่งผู้สร้างวรรณกรรมได้เป็น 3 กลุ่ม
คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ มีบทบาททั้งในฐานะผู้สร้างสรรค์งานและผู้สืบทอดงาน
วรรณกรรม 2) กลุ่มนักประพันธ์พื้นบ้านที่สร้างสรรค์ผลงานตามแนวหนังสือ
วัดเกาะ 3) กลุ่มนักประพันธ์ที่เป็นข้าราชการหรือปัญญาชนรุ่นใหม่ ซึ่งเริ่มมี
การสร้างสรรคงานร้อยกรองสมัยใหม่เพื่อนำเสนอความคิดทางสังคมในช่วง
ทศวรรษ 2470 - 2480 นักประพันธ์ในกลุ่มพระสงฆ์ ได้รับการถ่ายทอดความรู้

ความคิดจากศูนย์กลางอำนาจโดยตรง จึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่จิตสำนึกใหม่ทีละดั่งอย่างยั่งยืนในระบบทุนนิยม ภาพปรากฏวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกิดขึ้นในห้วงเวลานี้จึงเป็นภาพในอุดมคติที่ผู้ประพันธ์ต้องการให้เกิดขึ้นตามความคิดความเชื่อของผู้ประพันธ์เองซึ่งได้เรียนรู้หรือได้รับการปลูกฝังมาจากระบบทุนนิยมในสังคมเมืองและเมืองหลวงอีกต่อหนึ่ง จึงสร้างวรรณกรรมขึ้นมาเรียกร้องให้ชาวนาทำการผลิตเพื่อตอบสนองระบบการตลาดที่กำลังขยายตัว และ 3) ยุคการเปลี่ยนแปลง อยู่ในช่วงเวลาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ประกาศใช้เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2540 ได้กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบ้างในบางระดับในวิถีการผลิตของชุมชนกลุ่มทะเลสาบ เพราะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของเส้นทางเศรษฐกิจ ได้มีการก่อสร้างถนน ขลประทาน ไฟฟ้า และสื่อสารมวลชนแบบใหม่ คือวิทยุกระจายเสียง (วปก.5) ซึ่งเริ่มขึ้นครั้งแรกที่หาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2505 ยุคนี้กวีชาวบ้านมีบทบาทในการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมมากขึ้นในทิศทางเดียวกันที่กวีที่เป็นข้าราชการสมัยใหม่ โดยเฉพาะข้าราชการครู ก็ได้สร้างสรรค์วรรณกรรมมาเช่นเดียวกัน ในยุคนี้วรรณกรรมนิราศภาคใต้ส่วนใหญ่จึงเป็นผลงานของกวีข้าราชการเหล่านี้ วรรณกรรมนิราศเหล่านี้มีคุณค่าในฐานะบันทึกทางสังคมน้อยมาก เพราะหวนกลับไปสู่ชนบเก่าซึ่งกวีส่วนกลางเคยใช้เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาส่งทอดมาถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ มีการเกิดขึ้นของกลุ่มนักเขียนกลุ่ม “นาคกร” ซึ่งเป็นแหล่งรวมของข้าราชการและนักศึกษา ประกอบด้วยนักเขียน กวี นักดนตรี และผู้สนใจการอ่านและเขียนจากหลายจังหวัด นักเขียนเหล่านี้สนใจเขียนเรื่องสั้น นวนิยาย บทกวี และบทความเป็นงานอดิเรก มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของวรรณกรรมสมัยใหม่ของไทย ผลงานที่สำคัญที่สะท้อนถึงท้องถิ่นภาคใต้ คือ นิยายคำกลอนขนาดยาว เรื่อง “ถาสันเสดสา” ที่จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อปี 2525 ผู้เขียนให้ความคิดเห็นว่าผลงานดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำ หรือการส่งเสียงเรียกร้องของปัญญาชนรุ่นใหม่ในท้องถิ่น ด้วยวิธีการนำเสนอวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีกระแสเสียงแบบใหม่ คือการตอบโต้/ต่อต้านองค์ความรู้ที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน

บทที่ 3 พัฒนาการการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้: สถานภาพ และข้อจำกัด ผู้เขียนได้สำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมและการศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ประเภทตัวเขียน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพและปัญหาของการสืบค้นวรรณกรรมภาคใต้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แหล่งสืบค้นวรรณกรรมภาคใต้ ปัจจุบันมีแหล่งสืบค้นวรรณกรรมภาคใต้ประเภทตัวเขียนซึ่ง มีฐานะเป็นศูนย์วัฒนธรรมแหล่งสำคัญ ๆ อยู่เพียง 5 แหล่งเท่านั้น ในประเด็นนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงที่มาของต้นฉบับตัวเขียน ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ภทศพิพิธภัณฑ์ วัดมัทนิมาวาส อำเภอเมืองสงขลา เป็นที่เก็บรวบรวมวรรณกรรมภาคใต้ โดยการออกวารสาร “ของดีปักษ์ใต้” เพื่อเป็นการถ่ายทอดและเล่าเรื่องวรรณกรรมภาคใต้ลงในวารสารฉบับนี้เพื่อไม่ให้สูญหายไปตามเวลา นอกจากนั้นวารสารฉบับนี้ยังมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารด้าน คติชน โบราณคดี และวรรณกรรมในลักษณะที่เป็นวิชาการเป็นครั้งแรก มหาวิทยาลัยทักษิณ (ขณะนั้นยังเป็นมหาวิทยาลัยนครศรีธรรมราช สงขลา) ผู้เขียนกล่าวว่าน่าจะเป็นแหล่งที่รวบรวมและปริวรรตวรรณกรรมตัวเขียนภาคใต้ได้มากที่สุดในระยะเริ่มต้น เมื่อปลายทศวรรษที่ 2510 ถึงต้นทศวรรษที่ 2520 เนื่องจากในหลักสูตรภาษาไทยมีวิชา “ภาษาไทย 413” มีกิจกรรมให้นักศึกษาเก็บรวบรวมและทำรายงานโดยการปริวรรตวรรณกรรมตัวเขียนเป็นอักขระปัจจุบัน ซึ่งงานปริวรรตเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นฐานให้การศึกษปริวรรตในหมู่นักวิชาการรุ่นใหม่ในปลายทศวรรษที่ 2520-2530 และเอื้อให้การทำงานของนักวิจัยประจำของสถาบันทักษิณคดีศึกษาสามารถทำงานได้ง่ายขึ้นเช่นเดียวกันที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ได้มีการรับสมัครนักศึกษาเป็น “อาสาสมัครงานวัฒนธรรม” เพื่อแสวงหาผู้ที่สนใจวรรณกรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างจริงจังเพื่อร่วมมือกับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยในการออกสัมภาษณ์ และแสวงหาต้นฉบับตัวเขียน ทำให้ระหว่างพ.ศ.2523-2526 ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ตสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า 10,000 ชิ้น ในจำนวนนี้มีวรรณกรรมภาคใต้จากแหล่งจังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ต กว่า 300 เล่ม

สถาบันทักษิณคดีศึกษานั้น เมื่อได้รับการยอมรับในระดับชาติในทศวรรษที่ 2520 ก็ได้ดึงดูดชาวบ้านจากท้องถิ่นต่างๆ แทบทุกจังหวัดในภาคใต้ให้นำเอกสาร ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านสมัยโบราณมาบริจาค กระทั่งสถาบันแห่งนี้โดยการนำของสุริวงศ์ พงศ์โพบูลย์ กลายเป็นแหล่งสืบค้นที่สำคัญและใหญ่ที่สุดในภาคใต้ แหล่งใหญ่รองลงมา ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันกระแสของวรรณกรรมท้องถิ่นอ่อนแรงลงไปมาก เนื่องจากขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร ทำให้ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดต่างๆ มีสภาพเหมือนแหล่งรวบรวมต้นฉบับที่รอวันชำรุด ศูนย์เก็บรวบรวมบางแห่งไม่มีแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบดูแลโดยตรง ต้นฉบับจึงกระจัดกระจาย ไร้ระเบียบ ขณะเดียวกันในบางแหล่งก็ชำรุดเสียหายด้วยภัยธรรมชาติ เช่น อาคารและตู้เก็บไม่ได้ปรับปรุงซ่อมแซม ทำให้ต้นฉบับเสียหายในฤดูกาลที่ฝนตกหนัก เป็นต้น

บทที่ 4 วรรณกรรมตำนานและอิกายัต ผู้เขียนได้ให้คำนิยามของตำนานว่า เป็นคำเรียกประเภทวรรณกรรมประเภทหนึ่ง หมายถึงเรื่องเล่าที่อาจแต่งขึ้นด้วยรูปแบบการเขียนที่หลากหลายได้ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ในทางคติชนวิทยาและวรรณกรรมท้องถิ่นบางครั้งเรียกตำนานว่าตำนาน บ้างก็เรียกตำนานประวัติศาสตร์ ในฐานะคำอธิบายเกี่ยวกับอำนาจและการกำเนิดโลก ธรรมชาติ และมนุษย์ มักมีลักษณะเนื้อหาที่เหนือจริง สำหรับตำนานในวัฒนธรรมมลายูมุสลิมเรียกว่า กายัต หรือ อิกายัต อิกายัตในวัฒนธรรมมลายูไม่ได้มีรูปแบบแนวการเขียนหรือเนื้อหาแบบเดียวกันหมดสามารถจำแนกออกเป็นแบบต่าง ๆ ได้ 7 แบบ ดังนี้ 1) อิกายัตที่เป็นปริบปร่าพื้นบ้าน เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์พูดได้ หรือเรื่องที่ให้คติสอนใจ 2) อิกายัตที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย เช่น เรื่องราวของพระราม 3) อิกายัตที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนาอิสลาม โดยผ่าน เข้ามากับ “กระบวนการรับวัฒนธรรมอิสลาม” (Islamization) 4) อิกายัตที่มีความเป็นประวัติศาสตร์เจือปน และสะท้อนจารีตทาง ประวัติศาสตร์ของมาเลย์ยุคแรก ๆ 5) อิกายัตที่มีลักษณะประวัติศาสตร์มากขึ้น เป็นงานที่เขียนขึ้นเพื่อ บันทึกไว้ให้คนอ่าน

แต่เนื้อหาและวิธีการยังคงลักษณะจารีต 6) อิกายัตแบบที่เป็นงานเขียนซึ่ง “กู” ขึ้นมา และ 7) อิกายัตที่เป็นอัตชีวประวัติ (Autobiography) การพิจารณาตำนานในฐานะประเภทของวรรณกรรม เมื่อใช้แนวคิด ของเรย์มอน วิลเลียมส์ (Raymond Williams) มีสิ่งที่ควรพิจารณา 3 สิ่ง ด้วยกัน คือ ลักษณะวิธีการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ และลักษณะของเนื้อหา

จากการเปรียบเทียบของผู้เขียนทำให้เห็นว่า อิกายัตจะเน้นความต่อเนื่องของราชวงศ์กษัตริย์มากกว่าตำนานไทยพุทธ เหตุการณ์ในอิกายัตจึงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องภายในราชวงศ์เดียวกัน แต่ในตำนานไทยพุทธ เมืองนครศรีธรรมราชที่กษัตริย์พระองค์แรกทรงสถาปนาขึ้นนั้น ต้องประสบกับความปั่นป่วนหลายครั้งทั้งจากสงครามและโรคระบาด ทำให้การสืบเชื้อสายกษัตริย์ของราชวงศ์หนึ่งๆ ไม่ต่อเนื่องเมื่อกษัตริย์จากราชวงศ์หนึ่งเสด็จสวรรคต เมืองนครศรีธรรมราชก็ร้างลง จนกว่าจะเกิดกษัตริย์พระองค์ใหม่ที่เดินทางมาจากเมืองอื่นเข้ามาฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง ทั้งตำนานไทยพุทธและมลายูมุสลิมก็เน้นหนักที่เนื้อหาาร่วมกัน ประการหนึ่งก็คือ การทำนุบำรุงศาสนานั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคง

บทที่ 5 วรรณกรรมประเภทหนังสือเล่มเล็ก บทนี้ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงการพิมพ์ในภาคใต้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนแล้วเมื่อทศวรรษที่ 2460 เมื่อกลุ่มสกุล “เลชะกุล” ก่อตั้งหนังสือพิมพ์ไทยใต้ขึ้น และดำเนินการตีพิมพ์หนังสือเล่มเล็กในเวลาต่อมา ผู้เขียนได้อ้างถึงวินัย สุกใส ที่ได้ให้ภาพรวมของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของภาคใต้ว่าเริ่มขึ้นพร้อมกับรสนิยมในการเสพหนังสือเล่มเล็กของคนใต้ที่ขยายตัวอย่างกว้างขวางมากในมณฑลนครศรีธรรมราช พัฒนาการที่ก่อให้เกิดความเติบโตของหนังสือเล่มเล็กในภาคใต้อยุคนี้ กล่าวจำแนกได้ 4 ประการ คือ การพัฒนาทางด้านการสื่อสารคมนาคม การพัฒนาทางด้านการศึกษา ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการพิมพ์และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน

การมีโรงพิมพ์เกิดขึ้นทำให้มีการเก็บหนังสือที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนมาพิมพ์ ทำให้หนังสือหลายชนิดแพร่หลายมากขึ้นเมื่อผสมผสานเข้ากับ

ปริทัศน์หนังสือ: วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์

ความก้าวหน้าทางด้านการคมนาคม และการจัดการศึกษาที่แพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไปมากขึ้น หนังสือประเภทต่างๆ ที่เผยแพร่อยู่ในกรุงเทพและหัวเมืองใกล้เคียงก็ สามารถแพร่กระจายได้กว้างขวาง ดังนั้นผู้คนในบริเวณชุมชนลุ่ม ทะเลสาบสงขลาจึงมีโอกาสดูและอ่านหนังสือจากกรุงเทพฯ ได้ไม่ยาก ในบรรดาหนังสือต่างๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ในยุคนี้ ที่เป็นที่ความนิยมของคน ในชนบทโดยทั่วไปเป็นอย่างมากเห็นจะเป็น “หนังสือวัดเกาะ” คือ หนังสือที่ตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์ “วัดเกาะ” หรือชื่อ เป็นทางการว่า โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ แต่เนื่องจากตั้งอยู่ย่านวัดเกาะ คนทั่วไปจึงเรียกว่า โรงพิมพ์วัด และเมื่อโรงพิมพ์อื่นๆ พิมพ์หนังสือประเภทเดียวกัน ออกมาในลักษณะเดียวกัน ก็มักจะเรียกว่า “หนังสือวัดเกาะ” ไปด้วย ผู้เขียนให้ข้อสังเกตว่า ความแพร่หลายของ “หนังสือวัดเกาะ” จะอยู่ในสังคมชนบทหรือสังคมชานาามากกว่า หนังสือวัดเกาะกลายเป็นความบันเทิงของชาวบ้านในยุคที่เทคโนโลยีการพิมพ์เติบโต แม้แต่ในเขตชานเมืองกรุงเทพฯ ซึ่งยังเป็นสังคมเกษตรกรรมอยู่ก็นิยมเสพหนังสือเล่มเล็ก

วรรณกรรมท้องถิ่นของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ในยุคการพิมพ์ก็มีเฉพาะผลงานของ พ่วง บุษรารัตน์ ซึ่งศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในยุคการพิมพ์บางเรื่อง ในลักษณะของการปริวรรตวรรณกรรม โดยเป็นผลงานการศึกษาซึ่งมุ่งเน้นที่จะแนะนำ วรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้แต่ง ระยะเวลาที่แต่ง การพิมพ์ลักษณะคำประพันธ์และเนื้อเรื่องย่อ พบว่าวรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะปรากฏชื่อผู้แต่ง ระยะเวลาที่แต่งและการจัดพิมพ์ที่ชัดเจน ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ก็จะนิยมใช้กลอนสุภาพมากกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่น เนื้อหาของวรรณกรรมจะมีทั้งที่นิทานประโลมโลก วรรณกรรมที่ใช้ในการ แสดงหนังสือตระกูล นิราศ คำสอน ประวัติบุคคลและสถานที่ ประวัติศาสตร์และนิทานที่เกี่ยวกับศาสนา

บทที่ 6 วรรณกรรมนิราศ ในบทนี้ผู้เขียนกล่าวถึงนิราศในชุมชนลุ่มทะเลสาบ ผู้เขียนเสนอความคิดว่า กวีภาคใต้ได้รับรูปแบบของวรรณกรรมนิราศมาจากภาคกลาง แต่การรับมรดกกลอนนี้ก็หาได้เป็นการสืบทอดทุกขนบ

ของภาคกลางมาโดยปราศจากการปรับเปลี่ยนไม่ กล่าวคือหลังจาก นิราศ 2 เรื่องของพระยาโสมณพัทลุงกุล (สว่าง ณ พัทลุง) แล้ววรรณกรรมนิราศที่เขียนโดยพระศิลปินและชาวบ้านในกลุ่มทะเลสาบก็ปรับเปลี่ยนขนบไปอย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้นทั้งนั้นนอกจากเป็นการผสมผสานระหว่างการแสดง ความคะนองรักต่อผู้หญิง ในระยะแรกๆ ขอบเขตที่กว้างขึ้นนี้ปรากฏให้เห็น ในผลงานที่เขียนโดยพระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำตามประเพณีในชุมชน และผู้ถ่ายทอด องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งทางโลกย์และทางธรรมด้วย ความเปลี่ยนแปลงของขนบนิราศโดยพระสงฆ์นี้ อาจมีสาเหตุสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์ไม่อาจจะรำพึงรำพันถึงความรักหรือผู้หญิงอันเป็นที่รักได้ อย่างอิสระตามขนบของการคร่ำครวญถึงคนรักแบบนิราศของภาคกลางได้ ขอบเขตนิราศมาขยายออกกว้างขึ้น ในผลงานของกวีกลุ่มปัญญาชน ชาวบ้านและชาวบ้านทั่วไปที่มีแรงปรารถนาที่จะเขียนและมีช่วงชีวิตที่สำคัญซึ่งเห็นว่าควรได้รับการเขียนหรือการบันทึกเอาไว้ แม้ว่าจะไม่มี ความรู้ทางด้านฉันทลักษณ์จนถึงระดับผู้เชี่ยวชาญก็ตาม แต่พวกเขาทำได้ เขียนเนื่องจากความปรารถนาภายใน ผสมผสานกับกระแสนิยมภายนอกที่ ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี เมื่อนิราศแพร่มาสู่ พระสงฆ์ปัญญาชนชาวบ้าน และชาวบ้านทั่วไป ขนบเหล่านั้นก็ถูกเปลี่ยนแปลงทั้งด้านรูปแบบที่มีความเคร่งครัดด้านฉันทลักษณ์แบบสุนทรภู่ น้อยลง และด้านเนื้อหา ที่สามารถใช้บันทึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่าง กว้างขวางมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อระบบการศึกษาสมัยใหม่มีอิทธิพลอย่างชัดเจนขึ้น ผู้คนในบริเวณกลุ่มทะเลสาบสงขลาให้การยอมรับการศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น ในฐานะของตัวแบบที่เชื่อถือได้ขององค์ความรู้ด้านต่างๆ วรรณกรรมนิราศที่แต่งขึ้นภายใต้บรรยากาศเช่นนี้ก็ทวนกลับไปสู่ขนบนิยมแบบเก่าอย่างยุคกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งยังเป็นการทวนกลับไป อย่างเคร่งเครียดและเคร่งครัดกว่าเก่าด้วย โดยเฉพาะนิราศตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา

บทที่ 7 โครงสร้างร่วมของตำนานไทยพุทธ และฮิกายัตมลายู บทนี้ผู้เขียนกล่าวถึงเนื้อหาหรือเรื่องราวในตำนานภาคใต้สมัยจารีต ทั้งตำนานในวัฒนธรรมไทยพุทธ ตำนานในวัฒนธรรมมุสลิม และตำนานผสมผสาน

ผู้เขียนให้ความเห็นว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อได้พิจารณาถึงเนื้อหาหรือองค์ประกอบของเรื่องที่น่าสนใจเหล่านี้แสดงออกอย่างซ้ำๆ กันแล้ว ก็จะได้โครงสร้างเนื้อหาและการเล่าเรื่องที่เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบนี้จะเป็นพื้นฐานของวิธีการสื่อสารเรื่องราวของผู้คนในภูมิภาคใต้หรือคาบสมุทรมลายู (หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ก่อนที่จะถูกแบ่งแยกด้วยศาสนาและชาติพันธุ์ตามแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โครงสร้างพื้นฐานที่ผู้เขียนได้กล่าวมานี้ ยังยืนยันสิ่งที่ผู้เขียนได้กล่าวในตอนต้นว่า ตำนานจารีตเหล่านี้ แม้ว่าจะบอกเล่าถึงเรื่องราวของราชวงศ์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเรื่องราวที่สะท้อนตัวตนของชนชั้นสูง แต่ก่อนที่จะเป็นตำนาน ลายลักษณ์ ตำนานเหล่านี้ย่อมจะเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะมาก่อน ความคิด ความเชื่อ หรืออุดมคติต่างๆ ที่ปรากฏในตำนานลายลักษณ์ เช่น แนวคิดเรื่องกษัตริย์ที่สัมพันธ์กับเทพเทวดาหรือผู้เป็นเจ้าของ ที่กลายมาเป็นคติเกี่ยวกับกษัตริย์ในตำนานในวัฒนธรรมมลายูทั้งของไทยและมาเลเซีย จึงมีผู้สงสัยว่า แท้ที่จริงแล้วอาจจะเป็นแนวคิดที่แพร่หลายอยู่ในหมู่คนพื้นเมืองมาก่อนที่ราชสำนักจะรับมาขัดเกลาเป็นอุดมคติของสถาบันกษัตริย์

บทที่ 8 แนวการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ผ่านมา บทนี้ผู้เขียนได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เท่าที่สำรวจพบในงานวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ศึกษาจำนวนหนึ่ง พบกระแสการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อนักศึกษาและนักวิชาการอยู่หลายแนวศึกษาด้วยกัน บางแนวอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับแล้วในปัจจุบัน บางแนวก็เปลี่ยนแปลงรายละเอียดไปอย่างน่าสนใจยิ่งขึ้นในหมู่นักวิชาการภาคใต้รุ่นใหม่ แบ่งแนวศึกษาโดยใช้ “ประเด็นศึกษา” เป็นเกณฑ์ ก็จะพบว่ามี 5 กลุ่มแนวศึกษาที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ 1) การศึกษาองค์ประกอบวรรณกรรม แนวการศึกษาองค์ประกอบจะเน้นการถอดวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรม เช่น การใช้ภาษา ตัวอักษร วัสดุที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรม รูปแบบคำประพันธ์ วัตถุประสงค์ในการแต่ง ยุคสมัยที่แต่ง เนื้อหา บ่อเกิด และคุณค่า ผู้เขียน

ได้ยกตัวอย่างบทความเรื่อง “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ของสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ที่เสนอภาพรวมของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยเน้นภาพรวมของวรรณกรรมลายลักษณ์ที่เป็นตัวเขียน โดยระบุว่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทลายลักษณ์นิยมจาร (จารึก) ลงในหนังสือปดขาวและปดดำ ใช้ตัวอักษรขอมและอักษรไทย โดยทั่วไปจะไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ชื่อที่ปรากฏอยู่ในตัวบทมักจะเป็นผู้คัดลอกวรรณกรรมที่คัดลอกต่อๆ กันมาเพื่ออุทิศถวายวัดเป็นบุญกุศลบุคคลผู้คัดลอกหนังสือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ผู้สร้างหนังสืออุตม หนูทอง ศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก และศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทคำสอนจำนวน 10 เรื่อง ขวน เพชรแก้ว ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมท้องถิ่นอื่นบางเรื่อง เป็นต้น 2) การวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมจากวรรณกรรม การวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มุ่งการถอดภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจากวรรณกรรมออกมา โดยผู้ศึกษาอาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์องค์ประกอบก่อน จากนั้นจากตั้งประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักวิชาด้านสังคมศาสตร์ก่อนจะถอดเนื้อหาจากวรรณกรรมเข้ามาเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แสดงให้เห็น เช่น ขวน เพชรแก้ว ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นแบบเก่าของกลุ่มทะเลสาบสงขลากับสังคม ชัยวุฒิ พิชะกุล ได้รวบรวมและศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมท้องถิ่นพัทลุง ยงยุทธ ชูแว่น ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสมัยใหม่ในงานวิจัยเรื่อง “การเคลื่อนเปลี่ยนของคตินิยมในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2504 - 2529: ศึกษาจากวรรณกรรม” พิทยา บุศรารัตน์ ศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง: การสำรวจและศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม” 3) การศึกษาเชิงประวัติ การศึกษาแนวนี้นี้มุ่งให้ความสำคัญกับประวัติของตัวงานวรรณกรรม ประวัติผู้แต่ง ซึ่งเป็นการศึกษาแนวตั้งเดิมที่มีอิทธิพลรอบงำการศึกษาวรรณคดีแห่งชาติของไทยมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยมีการศึกษาวรรณกรรมแห่งชาติ

และท้องถิ่นกันอย่างจริงจัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในกรณีของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผู้เขียนเสนอว่าการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์อาจไม่ได้แยกศึกษาออกมาเป็นเล่มเดียว แต่จะศึกษาประวัติในบางบทของการศึกษาที่ใช้แนวอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ศึกษาองค์ประกอบ ศึกษาภาพสะท้อนสังคม ส่วนใหญ่นักวิชาการและนักวิจัยจะวางบทที่เกี่ยวข้องกับประวัติไว้ในช่วงต้นๆ ของการศึกษา เช่น บทที่ 3 เป็นต้น 4) การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ความคิด การวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในแนวศึกษาประวัติศาสตร์ความคิด มีความเชื่อเรื่องวรรณกรรมเป็นผลผลิตของสังคมและวัฒนธรรม ในสมัยที่วรรณกรรมนั้นๆ ก่อกำเนิด หรือถูก “ชุมชนใช้งาน” เป็นพื้นฐาน แต่ประวัติศาสตร์ความคิดจะแตกต่างจากแนววิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรมในแง่ที่ว่า ภาพสังคมที่วรรณกรรมสะท้อนนั้น แนวคิดนี้ไม่ เชื่อว่าเป็นภาพที่เป็นจริงหรืออาจจริงเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ ภาพเหล่านั้นเป็นผลจาก “ความคิดของยุคสมัย” หรือ “อุดมคติ” ที่ผู้แต่งหรือชุมชนผู้เสพ-ใช้วรรณกรรมมีต่อสิ่งนั้น เชื่อว่าวรรณกรรมเป็นบันทึกของอารมณ์ความรู้สึก และความคิดเกี่ยวกับยุคสมัยมากกว่า งานศึกษาแนวนี้ที่โดดเด่นก็คือ การศึกษาด้านนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และวรรณกรรมประโลมโลก และ 5) การศึกษาโลกทัศน์ การศึกษาแนวนี้มีลักษณะบางอย่างหลื่อมซ้อนกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิด และการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม แต่เนื่องจากในภาคใต้การศึกษาแนวนี้เฟื่องฟูเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2520-2530 ผู้ศึกษาส่วนหนึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาโทด้านไทยคดีศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา (มหาวิทยาลัยทักษิณในปัจจุบัน) มุ่งค้นหาความคิดความเชื่อต่างๆ ของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม ความคิดความเชื่อเหล่านี้คือ โลกทัศน์ แนวคิดและแนวปฏิบัติ ของสังคมและกลุ่มชน ทั้งนี้เป็นการศึกษาที่ยืนอยู่บนรากฐานของความหมายของคำว่า “โลกทัศน์” ผู้เขียนเสนอความคิดเห็นว่า ในการศึกษาโลกทัศน์ ผู้ศึกษาจะจำเพาะขอบเขตของการศึกษาว่าจะพิจารณาโลกทัศน์ด้านใด เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ

หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ โลกทัศน์ต่อระบบเครือญาติ โลกทัศน์ต่อความ
ยุติธรรม เป็นต้น ในบางชิ้นงาน ก็จะศึกษาโดยรวมถึงโลกทัศน์ทั้งหมด เช่น
งานศึกษา เรื่อง โลกทรรศน์ของชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก
ของ จำเริญ แสงดวงแข เป็นต้น

บทที่ ๑ แนวคิด/ทฤษฎีในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นแนวใหม่ ผู้เขียน
ได้เสนอแนวคิดหรือทฤษฎีในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ว่า ที่จริงแล้วก็คือ
แนวคิดทฤษฎีเดียวกันกับที่ใช้ในการศึกษาวรรณกรรมโดยทั่วไป ในประเด็นนี้
ผู้เขียนได้กล่าวถึงแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ที่ใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรม
ที่สามารถใช้ปรับประยุกต์เพื่อศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นได้ 5 กรอบ
ใหญ่ๆ ด้วยกัน คือแนวคิด ว่าด้วยวาทกรรม (discourse) แนวคิดว่าด้วย
ภาพตัวแทนความจริง (representation) แนวคิดสัญศาสตร์ (semiotics)
แนวคิดสหบท (intertextuality) และแนวคิดประวัติศาสตร์แนวใหม่ (new
historicism) ดังนี้ 1) แนวคิดว่าด้วยภาพตัวแทนความจริง (representation)
แนวคิดว่าด้วยภาพตัวแทนความจริงมักจะถูกใช้เป็นกรอบหลักของ การวิเคราะห์
วิจัยแบบหลังสมัยใหม่เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาโดยสจ๊วต ฮอลล์ ในทาง
วรรณกรรม แนวคิดนี้เห็นว่า “ภาพ” ต่าง ๆ ที่วิเคราะห์หึ่งเคราะห์ได้จาก
วรรณกรรมนั้นเป็น “ภาพแทน” 2) แนวคิดว่าด้วยวาทกรรม (discourse) ใน
หลายกรณีวาทกรรมถูกใช้ในความหมายทั่วไปว่าเป็นการพูดหรือคำพูด
ธรรมดา ความหมายของ มิเชล ฟูโกต์ นักคิดชาวฝรั่งเศส ที่มองว่าวาทกรรม
เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เงื่อนไข และกลไกต่างๆ ในการพูดและการเขียน
เป็นระบบที่ทำให้การพูดการเขียนในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นไปได้ในทุกสังคม
3) แนวคิดสัญศาสตร์ (semiotics) แนวคิดเรื่องสัญศาสตร์เชิงโครงสร้างนั้น
อาจใช้ได้โดยการผสมผสานแนวคิดเรื่องภาษาศาสตร์โครงสร้างของ
เฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาว
สวิสกับแนวคิดเรื่องสัญศาสตร์โครงสร้างของโรแลนด์ บาร์ตส์ (Roland
Barthes) นักวรรณคดีชาวฝรั่งเศส โดยแนวคิดทั้งสองนี้มองและมุ่งศึกษา
วรรณกรรมภายใต้ฐานคติ ว่า งานวรรณกรรมมีลักษณะของการประกอบ

สร้างซึ่งไม่ได้อิงกับตรรกะของความเป็นจริงในโลกภายนอก แต่มีตรรกะภายในของตัวมันเองภาพลวงตาของความ “เสมือนจริง” ที่เกิดขึ้นในการอ่าน ตัวบทวรรณกรรมเป็นผลมาจากการใช้สำนวนนิยม หรือกติกาประเภทต่างๆ ที่สังคมตกลงและยอมรับกัน 4) แนวคิดสหบท (intertextuality) แนวคิดเรื่องสหบทเชื่อว่าตัวบททุกตัวบทต่างสร้างตัวเองขึ้นมาจาก การอ้างอิงส่วนขึ้นของตัวบทอื่นๆ ทั้งโดยวิธีการดูซ้ำและแปรรูป ตั้งแต่แนวคิดเรื่องสหบทปรากฏในผลงานของนักทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม มีปลายทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา และ 5) แนวคิดประวัติศาสตร์แนวใหม่ (new historicism) ประวัติศาสตร์แนวใหม่เป็นหนึ่งในทิศทางที่สำคัญเป็นอย่างมากในวรรณกรรมศึกษาในทศวรรษที่ผ่านมา เพราะเป็นหนึ่งในแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมที่สั่นคลอนการวิจารณ์แนวใหม่อย่างรุนแรง แนวคิดนี้มีร่องรอยอยู่ในผลงานของนักวิชาการตะวันตกหลายคน

บทที่ 10 วรรณกรรมนิราศกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชนชาวนาภาคใต้ ในบทนี้จะเป็นอย่างของการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในเชิงวิเคราะห์ โดยมีเนื้อหาการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในยุคการพิมพ์ เน้นวรรณกรรมประเภทนิราศ โดยวิเคราะห์ในแง่ประวัติศาสตร์ความคิดของชุมชนภาคใต้ที่ปรากฏอยู่ทั้งโดยตรงและโดยนัยในวรรณกรรม ผู้เขียนได้นำเสนอ หัวข้อ “ตัวละครจีน” กับความคิดเรื่องการขายการค้าในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา: บทสังเคราะห์จากวรรณกรรมนิราศภาคใต้ การที่ชาวชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา (โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ห่างไกลชุมชนเมือง) ได้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนจีนย่อมส่งผลให้ในทัศน หรือความคิดเกี่ยวกับการขายการค้าของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปแต่ด้วยจำกัดบางประการ ทำให้สุดท้ายแล้วชาวชุมชนลุ่มทะเลสาบไม่สามารถพัฒนามาใน ทัศนนี้ไปเป็นแบบชาวจีนได้อย่างสมบูรณ์

หัวข้อวัดและชาวนา ผู้เขียนกล่าวถึงวัดในชุมชนชาวนาว่า มีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนมายาวนาน นอกจากทำให้ชาวนาเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งแล้วยังเป็นแหล่งที่ผู้คนหลากหลายและ

ต่างระดับชั้นเข้ามาเกี่ยวข้องกัน โดยไม่รู้ตัวอีกด้วย เช่น ในบรรยากาศการเทศนาธรรมของพระเทพญาณเวที ในนิราศจินตนาจาริก นายเพียร นะมาตร์ หัวข้อชาวนาใน “ตลาด” ผู้เขียนกล่าวว่า ในนิราศเมืองปะเหลียนซึ่งสะท้อนภาพบางส่วนของชุมชนชาวนา บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาช่วง พ.ศ.2422 พระยาโสภณพัทลุงกุล ไม่ได้บรรยายให้เราเห็นเลยว่าการค้าขายกันในชุมชนนี้บ้างหรือไม่ อย่างไรก็ตามก็ตีความไม่เข้าใจเหตุผลที่จะกล่าวว่าชาวนาในชุมชนแถบนี้ยังไม่รู้จักการค้าขาย หากเป็นไปได้มากกว่าที่การดำรงอยู่ของวิถีชีวิตชุมชนชาวนาในระยะนั้นยัง ไม่มีความต้องการสิ่งของซึ่งจะพึงหาได้จากตลาด (เท่านั้น) มากเท่าในระยะหลังๆ แม้แต่ในเมืองศูนย์กลางการปกครองอย่างเมืองลำปำ และหัวข้อชาวนาค้าขาย ผู้เขียนกล่าวถึงชาวนาที่อยู่ใกล้กับชุมชนใหม่ ซึ่งเข้าไปสัมพันธ์กับตลาดในฐานะพ่อค้า แม่ค้าสมัครเล่น ดังปรากฏอยู่ในนิราศช่วง พ.ศ. 2470 - 2480 เป็นภาพชาวนาที่ปรับตัวได้อย่างกลมกลืน และมีความเชี่ยวชาญในกลเม็ดการค้าขายพอสมควร แม้ค้าที่ตลาดนาท่อมซึ่งนายจิตต์ผ่านไปเห็นทั้งสวยและทั้ง “ข้างพุดพลอด” ขณะที่แม่ค้าพ่อค้าในตลาดปากคลอง ทั้งหญิงชายขายของคล่องทุกคน” ส่วนแม่ค้าในชุมชนปากพนังพายเรือร้องเรียกลูกค้าขนมหวานของเธอ

อภิปราย

จากการอ่านหนังสือ วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์ ทำให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์ โดยการสำรวจและวิเคราะห์เชิงลึก นอกจากนั้นผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์แนวใหม่ๆ หนังสือเล่มนี้เป็นการเริ่มต้นจุดประกายให้ผู้อ่าน นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษา ให้สืบทอดและต่อยอดการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นไม่ให้หยุดนิ่ง ในมิติที่ลึกซึ้งและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ตามความมุ่งหมายของผู้เขียนเอง หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นไว้อย่างละเอียดแยบยล ในส่วนของการใช้ภาษาเป็นแบบนักวิชาการสมัยใหม่ ที่เต็มไปด้วยศัพท์และสำนวนที่ต้องแปลความ ผู้อ่าน

ปริทัศน์หนังสือ: วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์

ทั่วไปที่ไม่มีพื้นฐานทางวรรณกรรมจะต้องทำความเข้าใจในระหว่างการอ่าน อีกทั้งการเว้นวรรคตอนยังไม่ถูกต้องอยู่หลายตำแหน่ง ทำให้ค่อนข้างอ่านยากพอสมควร หนังสือเล่มนี้มีคุณค่ายิ่งในการศึกษาของผู้สนใจวรรณกรรมท้องถิ่นทุกๆ คน

เอกสารอ้างอิง

พิเชฐ แสงทอง. (2559). *วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3).
พัทลุง: ศูนย์ทะเลสาบศึกษา.